

Andrzej F. Dziuba

"The Anointed Community. The Holy Spirit in the Johannine Tradition",
Gary M. Burge, Grand Rapids :
[recenzja]

Collectanea Theologica 63/3, 189-191

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gary M. BURGE, *The Anointed Community. The Holy Spirit in the Johannine Tradition*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 1987 s. 269.

Problematyka pneumatologiczna stanowi szczególnie interesujący dział teologii biblijnej. Właściwe jej osadzenie w całość przekazu Pisma Świętego przyjmowało na przestrzeni dziejów zróżnicowane formy. Wynikały one często z przesłanek pozabiblijnych, a więc ówczesnych szeroko pojętych uwarunkowań teologicznych. Także poszczególne tradycje chrześcijaństwa różnią się tu między sobą, choć generalnie są to różnice niewielkie. Trzeba jeszcze zauważyć, iż nurt chrześcijaństwa wschodniego jest tu szczególnie wyczulony zwłaszcza w wymiarze praktyczno-życiowym. Nie można jednak pominąć i wykładu nurtu protestanckiego, który z kolei jakby ma większy wkład w płaszczyźnie teoretycznej. Idzie tu zwłaszcza o studia biblijne w ostatnich dziesięcioleciach.

Właśnie w tym ostatnim nurcie mieści się praca dyplomowa G. M. Burge'a przedstawiona pod kierunkiem Horarda Marshalla w King's College na Uniwersytecie w Aberdeem. Autor jest obecnie wykładowcą nauk biblijnych na Wydziale Humanistycznym King College w Bristolu.

Po elementach wstępnych, na które składa się spis treści (s. V—VIII) przedślowie promotora (s. IX—X), wprowadzenie (s. XI—XII), wykaz skrótów (s. XIII—XV) i wstęp (s. XVI—XVIII) całość pracy podzielona została na dwie części, a te z kolei na pięć mniejszych jednostek.

„Paraklet i pneumatologia” to tytuł pierwszej części (s. 1—45). Jest to próba szerokiego ukazania aktualnego stanu badań nad pneumatologią Janową. Zasadniczym jest właściwe zrozumienie samego pojęcia paraklet. Trzeba bowiem pamiętać, iż określenie to winno być rozpatrywane w kontekście wielorakich uwarunkowań. Nie idzie tu tylko o elementy religijne, ale także filozoficzno-społeczne czy kulturowe. W refleksji Janowej nie można pominąć stosowanego przez niego rozróżnienia między paraklet a pneuma, które stanowią istotny element całego obrazu teologii pneumatologicznej Umiłowanego Ucznia. Jest to jeden z elementów rozwoju i nowości w pogłębianiu prawdy o Duchu Świętym w pierwotnym Kościele czasów apostołskich.

„Duch Święty u Jana” to temat drugiej, a zarazem zasadniczej części prezentowanej rozprawy (s. 47—221). Generalnie jest to próba usystematyzowania dyskusji nad pneumatologią pism janowych. Autor najpierw zwraca uwagę na relacje między Duchem a chrystologią, przede wszystkim w słynnym tekście Janowym 1,29—34. W tym kontekście jawi się całość posłannictwa Mesjasza w mocy Ducha dla spełniania dzieła zadanego przez Ojca. Ten trynitarny charakter jest istotnym znamieniem pełni czasów. Ukazanie roli Ducha w ziemskiej misji Chrystusa w Janowej teologii nie pozwala jednak na odwołanie się do chrztu Jezusa. Brak bowiem u niego tego obrazu, choć sama jego myśl pośrednio zaistniała. Duch jest ściśle zintegrowany z osobą Jezusa — stwierdza autor. Trudno jednak w ludzkim języku w pełni wyrazić tę rzeczywistość zbawczą. Ożywiającej wody może udzielić tylko Jezus i ostatecznie jest ona osiągalna przez krzyż i jego twórcze misterium cierpienia. Dodatkowo zamieszczony tu został jeszcze ekskurs zatytułowany: *Dziewicze narodzenie albo preegzystencja Logosu? Duch i pochodzenie Jezusa.*

Kolejny blok pneumatologii Janowej koncentruje się na relacji: Duch i eschatologia. Eschatologia Janowa szczególnie mocno akcentuje jedność zbawczą Ducha i Chrystusa. Jest to jedność wielopłaszczyznowa. Zdaniem Burge'a istnieje realność Chrystusa w Duchu. Duch jest życiem Jezusa wywołanego przez śmierć ze śmierci. Kiedy Jezus osiągnął życie zmartwychwstania, to przeszło ono w darmowym darze zbawczym na jego uczniów, zgodnie z zapisem J 20,22. Jedność Chrystusa i Ducha jest szczególnie wi-

doczna w chwale, kiedy Duch Jezusa będzie z uczniami na nowej drodze ku eschatologicznej pełni. Trzeba przyznać, że doświadczenie Ducha, szczególnie we wspólnotach janowych, było doświadczeniem Jezusa. Była to nowa jakość świadomości zapoczątkowanych w Duchu czasów eschatologicznych.

Dalsze uwagi Burge koncentrują się bardziej na praktycznej realizacji dzieła Ducha, na postrzeganiu Go w realiach ziemskiego życia. Autor dotyka zatem najpierw kwestii relacji sakramentów do Ducha. Jest to ważny fenomen Janowej teologii, niestety, dość często niezauważany w przeszłości, przynajmniej nie miał on wystarczającego wpływu na ewangelizacyjną świadomość Kościoła. Nauka ta ma już jednak dość długą tradycję, co więcej, ma swe tradycyjne formy i nowsze próby rozwiązań. Zainteresowanie pneumatologią sakramentalną koncentruje się szczególnie na treściach rozdziału trzeciego i szóstego Ewangelii janowej. Pierwszy z nich podnosi relację między Duchem a ponownym narodzeniem, natomiast drugi relację między duchem a Eucharystią. Życiodajna woda staje jako nowa jakość wychodzenia Boga do ludu, dostosowana do etapu historii zbawienia. Chleb życia ukazany jest jako pokarm ludzi Ducha w drodze pielgrzymiego wypełniania zadanego życia. Wreszcie Burge podjął także analizę innego Janowego tekstu o kulcie w Duchu i Prawdzie (J 4,20—24). Źródłem nowego życia i nowego kultu jest Duch Sw., który ma także przybierać zewnętrzne formy.

Chrzest i Uczta Pana widziana w doświadczeniu Ducha stanowią jedyną perspektywę ich poprawnego odczytania, a przede wszystkim życiowego spożytkowania. Oba wydarzenia mają odniesienie do życia i orędzia Chrystusa. Odrodzenie w Duchu, według teologii Janowej, jest ważniejsze niż chrzest, co widać m.in. w jego pierwszym liście. Natomiast Eucharystia nie była pustą tradycją, celebracją czy pamiątką, ale miejscem spotkania, gdzie wierzący mogli zetknąć się z Chrystusem żyjącym odtąd w Duchu. Taka wydaje się być, zdaniem Burge'a, definicja prawdziwego kultu, co więcej, tylko taki ma wymiar zbawczy w społeczności eschatologicznej. Dalej to jest wyraz wiary, w świetle działania krzyża, ku adoracji Boga w Chrystusie, który jest pełen mocy w Duchu. Jan w obrazie kultu bazuje na realizmie krzyża i wiary. Żywotność i entuzjazm chrześcijaństwa i chrześcijan może być tylko przypisany Duchowi. Kult zaś w teologii Janowej jest kultem pneumatologicznym.

Ostatni blok drugiej części zatytułowany został: „Duch, misje i anamnesa”. Autor koncentruje się najpierw na relacji dwóch pierwszych elementów, tj. Ducha i misji. Obraz ten opiera przede wszystkim na tekście J 20,21. Ewangelizacyjna posługa obecnych owoców zbawienia musi być pneumatologiczną, gdyż tylko wówczas jest w pełnym tego słowa misyjną. Z kolei zwraca uwagę na problem spotkania doświadczenia i objawienia, rozpatrując je cały czas w kontekście ewangelizacyjnego posłannictwa głoszenia dobrej nowiny. Nie można nigdy ograniczać się tylko do teorii, do wiedzy, ale sens właściwy i pełny dostrzegany jest i realizowany życiem.

Burge zwraca uwagę, że Jezus był namaszczoney, tak i w konsekwencji jego uczniowie są namaszczeni Duchem Chrystusa. Prześladowali Jezusa i jego uczniów prześladować będą, stwierdza ewangelista Jan, co jest konsekwencją bytowego związku z Mistrzem. Trzeba być w świecie, czytelnym dla innych, przedstawicielem Boga tak jak Jezus był też przedstawicielem Ojca (por. J 17,18; 20,21). Pierwsi chrześcijanie mieli w Duchu siłę świadectwa. Zresztą sam Jezus był centralnym punktem świadectwa Ducha. Duch zaś jakby wykładał Chrystusa i prawdę o Nim światu.

Całość opracowania zamyka epilog (s. 223—224), bibliografia (s. 225—254), indeks autorów (s. 255—260) oraz indeks biblijny (s. 261—269).

Do rąk czytelników trafiło interesujące opracowanie, choć nosi ono na sobie wyraźne cechy akademickiej pracy dyplomowej. Problematyka pneu-

matologii Janowej jest szczególnie interesująca, a zarazem i ważna dla zrozumienia wielu elementów późniejszego rozwoju tego działu teologii. W narracji, a zwłaszcza opiniach autora dostrzec można nurt protestancki, który wyraża się m.in. w akcentowaniu teologii krzyża i cierpienia. Zresztą jest to dziś modny nurt teologiczny dochodzący także do głosu w katolicyzmie. Ważnym stwierdzeniem jest wniosek, iż występujące u Jana określenie „paraklet” nie ma źródeł gnostyckich czy helleńskich, ale żydowskie. Szczególnie literatura międzytestamentalnego judaizmu może być widziana jako źródło, a zarazem i ważny element interpretacyjny pneumatologii chrześcijańskiej, a w tym zwłaszcza Janowej.

Burge akcentuje dostrzymane u Jana dwie płaszczyzny doświadczenia Ducha, tj. wertykalną i horyzontalną. Obie jednakowo ważne, co więcej wymagają się wzajemnie dla właściwego balansu. Świadomość takiego realizmu życiowego Ducha pozwoliła Janowi na tak szerokie akcentowanie Jego roli w posłudze Chrystusa, a także i we wspólnocie ludu Bożego. To ostatnie zagadnienie nie jest jednak wyraźnie odosobnione i podkreślane przez autora. Wydaje się, iż jest konsekwencją pewnych teologicznych założeń koncepcji rzeczywistości ziemskiej wspólnoty Chrystusa. Doszły tu do głosu protestanckie założenia eklezjologiczne.

Ważnym elementem wizji pneumatologii biblijnej jest nauka Pawła i Łukasza. Trudno jednak dla jej kompletności nie dosiżać nurtu teologii Jana. Ważnym jest poznanie tego, co nauczały i jak żyły wspólnoty związane z jego tradycją. Dopiero świadectwo życia ludu Bożego widziane w pismach Janowych pozwala na komplementarność biblijnego obrazu dzieła Ducha w świecie i Kościele.

Angielski badacz podaje obszerną literaturę, która jest dobrą bazą źródłową i pomocniczą. Widać także obfite czerpanie z pomocy publikowanych nie tylko w języku angielskim, co jest niezbyt częstym zjawiskiem w tym kręgu językowym. Jako ciekawostkę warto odnotować, iż z polskich autorów powołuje się na artykuł A. Nossola opublikowany w języku niemieckim (s. 193). Warto jeszcze zauważyć, iż cytowana literatura jest także dobrym przeglądem osiągnięć biblistyki ostatnich lat w badaniach nad pneumatologią Janową.

Warto sięgnąć po prezentowane opracowanie. Mimo czasem napotykaných różnic interpretacyjnych, wynikających z tradycji anglikańskiej, jest ono dobrym przykładem poszukiwań, a przede wszystkim systematyzacji osiągniętych już wyników. Pneumatologia św. Jana zyskała w pracy Gary M. Burge'a solidnego rzeczownika.

ks. Andrzej F. Dziuba, Warszawa

G. BOSIO, E. DAL COVOLO, M. MARITANO, *Introduzione ai Padri della Chiesa*, Società Editrice Internazionale, t. I: *Secoli I e II*, Roma 1990, s. 265; t. II: *Secoli II e III*, Roma 1991, s. 435.

Ojcowie Kościoła są niezrównanymi świadkami pierwszych wieków istnienia chrześcijaństwa. Ich życie i dzieła ukazują ich bogactwo duchowe, gorliwość apostołską, wysoki poziom kultury i aktywność społeczną. Im też poświęcone są niezliczone publikacje, których liczba wzrasta z dnia na dzień. Stosunkowo mało jest jednak patrologii, w których element antologiczny zostałby w sposób satysfakcjonujący uwzględniony. Ten wymóg zdaje się spełniać omawiana tutaj pozycja. Jest ona na nowo przepracowanym, uzupełnionym i odnowionym wydaniem dwutomowej patrologii, napisanej przez Guido Bosio, *Iniziazione ai Padri*, Società Editrice Internazionale, t. I: *La Chiesa primitiva*, Torino 1963, s. 642; t. II: *La dottrina della Chiesa*, Torino 1964, s. 592.

Kilku informacji na temat autorów tej osobliwej publikacji. G. Bo-